

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/5 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/SPI1342V3SI5Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 5/5 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Кайпова Малика Дауытбай қизи*
ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДАГИ ТАРИХИЙ МАДАНИЙ ОБЪЕКТЛАР ВА УЛАРНИНГ ҲУДУДДА
ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ9-13
- Фарманова Гульнара Комилевна*
АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ Г.А.ПУГАЧЕНКОВОЙ НА ТЕРРИТОРИИ
САМАРКАНДСКОГО СОГДА 14-19
- Aminov Xurmatbek Vaxram o'g'li*
HUNARMANDCHILIK RIVOJI UCHUN YANGI IMKONIYATLAR 20-25
- Мустафоев Жонибек Аралбоевич*
“ПАХТА ИШИ”НИНГ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ҲАЁТГА ТАЪСИРИ ВА УНИНГ ФОЖИАЛИ
ОҚИБАТЛАРИ (НАВОЙИ ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА) 26-31
- Yunusxo'jayev Habibulla Zafar o'g'li*
O'ZBEKISTON TARIXIY TARAQQIYOTNING ZAMONAVIY BOSQICHIDA IJTIMOY DAVLATNI
SHAKLLANTIRISHNING KONSTITUTSIYAVIY ISTIQBOLLARI32-36
- Маҳмудон Эркин Асқаралиевич*
АРАБ ХАЛИФАЛИГИ ИСТИЛОСИ ДАВРИДА ФАРҒОНАДАГИ СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАР37-45
- Назаров Комил Шамсуддинович*
ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТИЗИМИДА КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ МАСАЛАЛАРИ46-51
- Матажонов Раҳимжон Акратович*
O'ZBEKISTONDA MUSTAQILLIK YILLARIDA TARIXCHI KADRLAR TAYYORLASH SOHASI
HUQUQIY ASOSLARINING YARATILISHI52-58
- ### 08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ
- Остоноқулов Азамат Абдукаримович, Султонов Омон Жума ўғли*
ДАВЛАТ ОТМЛАРИДА БЮДЖЕТДАН ТАШҚАРИ МАБЛАҒЛАР ҲАРАКАТИ ТЎҒРИСИДАГИ
ҲИСОБОТЛАРНИНГ АХБОРОТ ИМКОНИАТЛАРИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ 59-69
- Narmamatov Ixtiyor Baxtiyorovich*
DEVELOPMENT ADVANTAGES OF CASHLESS PAYMENTS IN THE PAYMENT SYSTEM OF
UZBEKISTAN 70-75
- Хамраев Джамшид Панжиевич*
ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИДА МАҲАЛЛИЙЛАШТИРИШНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ
ИҚТИСОДИЙ МОҲИЯТИ, РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ ВА ЗАРУРЛИГИ 76-81
- Кулибоев Азамат Шоназарович*
ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИДА ҲИСОБ СИЁСАТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ
УСЛУБИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 82-91
- Axmedova Nazokat Zikirillo qizi*
KORXONA MARKETING STRATEGIYASIDA RAQAMLI STRATEGIYADAN FOYDALANISH
USULLARI VA AFZALLIKLARI 92-97

<i>Саатмуротов Шохрух</i> МИНТАҚАДА САНОАТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИНГ БАҲОЛАШ ОМИЛЛАРИ	98-103
<i>Шакирова Фароғат Болтаевна</i> АҚШ ИҚТИСОДИЁТИНИНГ ИННОВАЦИОН ТИЗИМИ ОМИЛЛАРИ, ТАРКИБИ ВА РИВОЖЛАНИШ НАЗАРИЯСИ	104-113
<i>Кадиров Лутфулло Халимович</i> ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ МОЛИЯВИЙ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МУАММОЛАРИ	114-121
<i>Ibragimova Zarema Zokirovna</i> DUNYONING IQTISODIY RIVOJLANGAN MAMLAKATLARINING BOSHQARUV TAHLILINI TASHKIL ETISH VA ULARNI ICHKI IQTISODIYOTGA TATBIQ ETISH TAJRIBASI	122-129
<i>Қодиров Азизжон Анварович</i> «COVID-19» ИНҚИРОЗИНИНГ ЖАҲОН ЭКОТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИ РИВОЖЛАНИШИГА ТАЪСИРИ	130-137

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Sharipov Dilshod Baxshilloyevich</i> JON LOKKNING TABIIY HOLAT VA TINCHLIKKA OID QARASHLARI	138-145
<i>Rahmatova Xolidaxon Xolikovna</i> ХОҲА АНРОР ВАЛИЙНИНГ ТИНЧЛИК, ОСОЙИШТАЛИК ВА НАМЎНАТЛИККА ДОИР Г'ОЯЛАРИ – ВАРҚАРОР ТАРАҚҚИЙОТ ОМИЛИ СИФАТИДА	146-151
<i>Орзиев Иқболжон</i> АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТДА СЕКУЛЯРИЗМ ОМИЛИНИНГ ИЖТИМОЙ АҲАМИЯТИ	152-157
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> ILMIY MUAMMOLARNI HAL ETISHDA VAHS-MUNOZARALARNING TUTGAN O'RNI.....	158-165

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Israil Mukaddas Irgashevna</i> BOSMA MEDIA TILINING SOTSIOLINGVISTIK ASPEKTD A O'RGANISH USULLARI	166-172
<i>Nishonova Xurshida Yusufjanovna</i> A'ZAM O'KTAM SHE'RIYATIDA MILLIY RUHNING IFODALANISHIDA E'TIQODIY QARASHLAR	173-178
<i>Маматкулова Камола Шавкат кизи</i> ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПОНЯТИЯ ПРЕЦЕДЕНТНОСТИ В ЛИНГВИСТИКЕ И ЕГО РОЛЬ В ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ	179-184
<i>Hamroyeva Dilfuza Jamolovna</i> O'ZBEK XALQ QO'SHIQLARIDA YUZ SOMATIZMINING BADIY TALQINI	185-189
<i>Mahmudova Xushnoza Ravshanbekovna</i> OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA MOLIVAVIY SAVODXONLIKNI OSHIRISH	

MASALALARI	190-195
<i>Ismonova Yorqinoy Abdumutalib qizi</i> ROMANDA ROVIY BOLA OBRAZI.....	196-200
<i>Mirzoyev Masudjon Kimsanovich, Niholchonova Navbahor</i> FARZONA XO'JANDIY SHE'RLARIDA MIFOLOGIK PERSONAJLAR BADIY IFODASINING XUSUSIYATLARI	201-206
<i>Kholiyorov Bunyod</i> THE CONDITION OF DEVELOPMENT OF LEXICAL COMPETENCE USING AUTHENTIC MATERIALS IN TEACHING ENGLISH IN NON-PHILOLOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS	207-213
<i>Hazratqulov Mutallib Rashidovich, Gulxanova Fotima, Qarshiboyeva Muborak</i> NUTQNI IDROK ETISH QONUNIYATLARI	214-219

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

<i>Файзиев Шухрат Хасанович</i> ПОНЯТИЕ И ОСОБЕННОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	220-225
<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li</i> ATOM ENERGIYASINING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING XALQARO-HUQUQIY ASOSLARI	226-233
<i>Safoeva Sadoqat Musoeva</i> IJTIMOIY TARMOQLARDA FUQAROLIK-HUQUQIY MUNOSABATLARNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH ISTIQBOLLARI	234-246
<i>Бокиев Жаҳонгир Нурматжон ўғли</i> АЛОҲИДА ТАЪЛИМ ЭҲТИЁЖЛАРИ БЎЛГАН ШАХСЛАРНИНГ ОЛИЙ ТАЪЛИМ ОЛИШ ҲУҚУҚИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ	247-253
<i>Турсунова Маликахон Улуғбековна</i> ЗАМОНАВИЙ ДАВЛАТДА ДИПЛОМАТИК ФАОЛИЯТ ШАКЛЛАРИ: ИСЛОХОТЛАР ВА ҚОНУНЧИЛИК ТАРТИБОТИГА БЎЛГАН ЭҲТИЁЖ	254-258

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Atamatov Abduxalil Salomovich</i> OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MUSTAQIL SOATLARNI O'QITILISHINING KOMPETENSIYAVIY O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	259-265
<i>Omarova Gavhar Sadikovna</i> HUQUQ FANINI O'QITISHDA TA'LIMNI TABAQALASHTIRISHNING PEDOGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI: DIDAKTIK O'YINLAR MISOLIDA	266-271
<i>Baratov Jo'raqo'zi Shukurjon o'g'li</i> BO'LAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA NOSTANDART TOPSHIRIQLARNING ROLI VA AHAMIYATI	272-277

<i>Kuchkarova Arofathon</i> THE IMPORTANCE OF GEOGEBRA IN ENHANCING STUDENTS' LEARNING OF MATHEMATICS AT SCHOOLS	278-283
<i>Tojiyeva Xolida Baxtiyorovna</i> UMUMTA'LIM MAKTABLARI ADABIYOT DARSLARIDA ASAR BADIYYATINI O'QITISH TARIXI	284-288
<i>Masharipov Ravqat Madraximovich</i> KURASH BILAN SHUG'ULLANUVCHI TALABA SPORTCHILARDA TAYYORGARLIK BOSQICHLARINI KUN VA HAFTALIK MIKROTSIKLLARDA MASHG'ULOT YUKLAMALARINI OPTIMAL ME'YORLASH	289-295
<i>Niyozmatov Anvar Bahodirovich</i> XORAZM XALQ O'YINLARI	296-303
<i>Qodirov Xasanboy Oribjonovich</i> OLIJ TA'LIM MUASSASASI TALABALARIDA LIDERLIK SIFATLARINI SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI	304-309
<i>Kejaboev Abdusalim Erkaboevich</i> PEDAGOGIK MENEJMENT VA ZAMONAVIJ RAHBAR KOMPETENTLIGI	310-315
<i>Axmadjonova Farangiz Axrorjon qizi</i> OLIJ TA'LIM MUASSASALARIDA MASOFAVIY TA'LIM MAZMUNI VA TA'LIM JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISHNING DIDAKTIK – USLUBIJ TA'MINOTI	316-322

10.00.00 – Филология фанлари

Hamroyeva Dilfuza Jamolovna,
Buxoro davlat universiteti Mustaqil izlanuvchisi
hamroyevadilfuza@gmail.com

O'ZBEK XALQ QO'SHIQLARIDA YUZ SOMATIZMINING BADIY TALQINI

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek xalq qo'shiqlarida yuz somatizmining badiiy talqini, poetik obrazlar bilan ifodalanishi, totemistik tushunchalar, kultlar bilan bog'liq jihatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: yuz, oy, totemizm, antroponim, kult, olma gul.

Hamroyeva Dilfuza Jamolovna,
Independent Researcher
Bukhara State University

ARTISTIC INTERPRETATION OF FACIAL SOMATISM IN UZBEK FOLK SONGS

Abstract: this article reveals the artistic interpretation of face somatism in Uzbek folk songs, its expression with poetic images, totemistic concepts, aspects related to cults.

Key words: face, moon, totemism, anthroponym, cult, apple blossom

Хамроева Дилфуза Джамоловна,
Независимый исследователь
Бухарский государственный университет

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ЛИЦЕВОГО СОМАТИЗМА В УЗБЕКСКИХ НАРОДНЫХ ПЕСНЯХ

Аннотация. В данной статье раскрывается художественная интерпретация соматизма лица в узбекских народных песнях, его выражение поэтическими образами, тотемистическими представлениями, аспектами, связанными с культурами.

Ключевые слова: лицо, луна, тотемизм, антропоним, культ, яблоневый цвет.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPI1342V3SI5Y2023N26>

Jahon folklorida inson tana a'zolarini turli ramziy-timsoliy ma'nolarda badiiy obraz sifatida qo'llash hodisasi keng uchraydi. Shuning uchun uning shakllanishi bilan bog'liq tarixiy- mifologik jarayonni, poetik talqin xususiyatlarini, estetik tabiat kasb etishiga asos yaratgan omillarni aniqlashga e'tibor kuchaymoqda.

“Somatizm”termini birinchi bor fanga tilshunos F.Vakk tomonidan qoʻllangan. U til birliklari orasidan inson tana aʼzolarini ifodalovchi iboralarning mohiyatini ochib bergan. Eston tilidagi iboralar tarkibida uchraydigan tana aʼzosi nomlarini “somatizm” deb atagan.(1; 23-b). “Soma” yunoncha soʻz boʻlib, inson tanasi yoki tana qismi deganidir. Ularni ifodalovchi soʻzlarni oʻrganuvchi tilshunoslik boʻlimi “Somonimiya” deyiladi. Somatik obrazlar – inson tana aʼzolaridan iborat obrazlar boʻlib, ularni birgalikda jamlab, “somonimik obrazlar” deb hisoblash mumkin.

Badiiy matnlarda qaraganda iboralar tarkibida kelgan somatizmlar koʻproq tadqiq qilingan. Rus tilshunosligida L.M.Gotovseva, A.M.Kochsvatkin, A.V.Projilov tadqiqotlarini bunga misol qilsa boʻladi. (2)

Inson yuzi uning muqaddas aʼzolaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun qadimdan uni sifatlashga jiddiy eʼtibor berib kelingan. Xususan, xalq qoʻshiqlarida yorning yuzi taʼrifi ayri-ayri eʼtiborni tortadi. Yor yuzi dastlab quyoshga yoki oyga oʻxshatilgan. Bu bilan inson yuzida oʻziga xos nur boʻlishiga eʼtibor qaratilgan:

Oyga oʻxshaydi yuzing,
Choʻlponga oʻxshaydi koʻzing.
Shuncha ham issiq boʻlarmi
El ichida yulduzing.(3; 18-b)

Qoʻshiqda yorning yuzi oyga, koʻzi esa yulduzga oʻxshatilmoqda. Oy bir necha xil koʻrinishda namoyon boʻladi. Jumladan, yangi chiqqan oy, uch kunlik oy hilol deb ataladi:

Qorongʻida qora koʻrdim koʻzingni,
Tuqqan oyga oʻxshataman yuzingni.
Otam chaqirganda bormagin, deding,
Endi kelsang bilib soʻzla soʻzingni.(3; 120-b.)

Bu oʻrinda tugʻgan oy hilolni anglatmoqda. Yorning yuzi aynan shu tugʻgan oyga oʻxshatilmoqda. Oʻn besh kunlik oy badr deb yutritiladi. Toʻliq oy toʻlgan oy yoki toʻlin oy deb nomlanadi. Shular asosida insonlar ismi Hilol / Hilolbek, Badriya / Badrbek / Badriddin / Badrulla / Badrulhayot / Badrsho / Toʻlgʻonbek / Toʻlgʻonoy kabi antroponimlar ham shakllangan. Bu ismlar oʻyning yuksakligi, goʻzalligi, qudrati bilan bogʻliq maʼnolarni oʻzida ifoda etadi. “Badriya - toʻlin oydek koʻhlik qiz, Badrulla - Ollohning benuqson, yetuk koʻhlik farzandi, Badrsho - barkamol, mohir, hukmron shoh.” (4; 44-b).

Quyidagi qoʻshiqda esa yorning husni toʻlgan oyga qiyoslangan. Toʻlgan oy yorugʻ, nur sochgan, dumaloq shaklda boʻlgani kabi yorning ham shu holatda koʻrinuvchi yuzi kishini maftun etadi. Dumaloq, yorugʻ oyga qarab zavqlangandek, yorning nur sochuvchi yuzi ham kishining koʻzini qamashtirib zavqini toshiradi.

Yuzlariga boqsam,
Koʻzim qamashur,
Toʻlgan oy husniga
Hamma qarashur. (3; 33-b)

Ayrim yulduzlar oʻz nomiga egaligi maʼlum. Choʻlpon shunday yorugʻ yulduzlardan birining nomidir. U koʻzga oʻxshatilmoqda. Bunday oʻxshatishlar kosmogonik, yaʼni astral miflar asosida yuzaga kelgan.

Yuzing oʻn besh kunlik oydek,
Qayrilma qoshlaring yoydek.

Minilmagan g'unon toydek,
Irg'ishlab-o'ynama, kelin! (3; 97-b)

Ushbu qo'shiqda yorning husnini ta'riflash uchun uning yuzi o'n besh kunlik oyga, ya'ni badrga, qayrilma qoshlari esa kamonning yoyiga, xatti - harakatlari minilmagan, asov g'o'nan (ikki yashar) toyga o'xshatilmoqda.

Qo'shiqlarning birida ma'shuqaning yuzi sham yegan oyga o'xshatilgan. Bu bilan oynning yuzidagi kuygandek dog'ga ishora qilinmoqda. Darhaqiqat, oynning yuzida dog'i bo'lib, oy to'lganda u bilinib qoladi. Bu o'rinda yor o'z ma'shuqasining yuzida paydo bo'lgan homiladorlik dog'ini o'sha oy yuzidagi dog'ga o'xshatmoqda:

Yuzlaring o'xshaydi sham yegan oya,
Oq yuzingga siyo zulflaring soya.
Bazm aylab o'ltirib tillo saroya,
Shakardan shirinroq dudoqlaringdan.(3;134-b)

Bu ma'nolarning barchasi qo'shiqning birinchi satriga singdirilgan. Keyingi satrlarda ma'shuqaning qora zulflari uning oq yuziga soya solib, bu dog'larni yashirishga xizmat qilmoqda. Qo'shiqning to'rtinchi misrasidagi dudoq so'zi ham somatizmdir. Eski o'zbek tilida dudoq so'zi hozirgi lab tushunchasida qo'llangan. Unga nisbatan o'tmishda ham, hozir ham, shakar va shirin so'zlari sifatlovchi vazifasida qo'llanib kelinadi.

Keyinchalik totemizmga ishonch, hosildorlik kultriga e'tiqod ta' sirida inson tana a'zolari uchun mevalar timsolidan ham foydalana boshlangan. Olma, anor, bodom o'rik, uzum, kabi mevali daraxt nomlari somatizmlar bilan qo'llanib, poetik ma'no kasb etgan. "Xalq qo'shiqlarida olma poetik obrazi sevgi ramzi hisoblanadi." (5; 184-b)

Bunda yuz ko'pincha qizil yoki naqsh olma kabi sifatlashlar bilan beriladi:

Qizilgulning chechagi,
Nima bo'ldi kechagi,
Naqsh olmaday yuziga
Yarashibdi gajagi.(3; 10-b.)

Yoki yana:

Olti qizning ichida oting Anor,
Naqsh olmadek yuzingdan qonlar tomar.
Naqsh olmadek yuzingdan o'pich bersang,
O'z tengimning ichida ko'nglim qonar. (3; 172-b)

Islom dinida insonlar, jonivorlar kabi o'simliklar ham jonli hisoblanadi.(6;496-b)

Totemistik nuqtayi nazardan inson yuzining ko'pincha gulga o'xshatilishi

kuzatiladi:

G'am-u hasrat bo'lmasin, alla,
Gul yuzing hech so'lmasin, alla.
Qadamingda gul unsin, alla,
Alam, kulfat kul bo'lsin, alla. (3; 144-b)

Bu bilan inson yuzi uning qalbidagi kechinmalariga qarab o'zgarib turishi eslatilmoqda. Darhaqiqat, inson yuragida g'am-u hasrati bo'lsa, yuzi so'lg'in bo'ladi. Aksincha, xursand, o'z toleyidan ko'ngli to'q, mamnun insonning yuzi gulday yashnagan, oyday yorug' ko'rinadi. Shuning uchun yuqoridagi olqish ruhida yaratilgan allada insonning yuzi hech qachon so'lg'in bo'lmasligi, qadamida gullar unib turishi niyati izhor qilinmoqda.

Nafaqat inson kayfiyati, uning salomatligi ham yuzida aks etib turadi. Sog'lom odamning yuz yonoqlari har doim qip-qizil tusda bo'ladi. Ko'pincha, shu nuqtayi nazardan yuz tavsifi uchun qizil gul obrazi tanlanadi. Ayni damda yuzning qizilligi nafaqat salomatlik, balki obro'-izzatga egalikni ham bildiradi:

Yuzingni qizil deydilar,
Qizil yuz ukam, yor-yor,
Ko'rsat yuzingni, men bir ko'ray,
Jonim ukam-ey, yor-yor.
Yuzimni ko'rib nima qilasisiz,
Siz akajonim, yor-yor?
Bog'lardagi qizilgulni
Ko'rmabmidingiz, yor-yor? (3 180-b)

Odatda, qizlar sochini quloq ustidagi qismini yuziga tushirib qo'yadi. Bu zulf deyiladi. Agar u turmushga chiqsa, zulfini kesadi, bu endi gajak deyiladi. Shu orqali zulf va gajak xotin-qizlarni turmushga chiqqan yoki chiqmaganligiga ko'ra farqlash imkonini beradi. Islomiy tushunchalar asosida yuz bora-bora Qur'onga ham o'xshatilgan. Jumladan, Atoiy ham yorning yuzini Mus'hafga - Qur'onga o'xshatgani ma'lum:

Ey mus'hafi husning'a menging nuqtasi oyat,
Islom eliga bo'ldi yuzing nuri hidoyat. (7; 129-b.)

Shunday e'tiqodiy qarashlar sababli, insonning yuziga urish, tupurish ta'qiqlanadi. Insonning yuzi mo'tabar hisoblanadi. Qizig'i shundaki, o'zbek xalq qo'shiqlari orasida ham shunga yaqin aytilgan namunalar uchraydi. Masalan:

Qibladan ko'rsat yuzingni
Makkaday aylanay tavob,
Sen labingdan bo'sa bersang,
Men qilay bag'rim kabob.(3; 20-b.)

Inson tana a'zolaridan biri – yuzga bo'lgan e'tiqodiy qarashlar unga nisbatan badiiy – estetik munosabatning shakllanishiga asos bo'lgan. Yuz somatizmining timsoliy talqini misolida uning turli ma'no qirralari namoyon bo'ladi. Xalq qo'shiqlarida yuz somatizmi badiiy tasviriy vositalar orqali qo'llanilib, totemistik hamda e'tiqodiy qarashlarni ifodalashga va qo'shiq ijrochisining his-tuyg'ular, ichki kechinmalarini anglatishga xizmat qilgan.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Вакк Ф.О.О соматической фразеологии эстонского языка // Вопросы фразеологии и составления фразеологических словарей/ – Баку, 1968. – 23 с.
2. Готовцева Л.М. Фразеологические единицы с соматическим компонентом языка саха как объект сопоставительного изучения: Дисс... канд. филол. наук. – Иркутск, 1999; Кочсваткин А.М. Соматическая лексика в диалектах эрзянского языка: Автореф. дисс... канд. филол. наук. – Саранск, 1999; Прожилов А.В. Соматические состояния человека и их языковая онтология в современном немецком языке (Дисс... канд. филол. наук. – Иркутск, 1999).
3. O'zbek xalq ijodi.Gulyor.Farg'ona xalq qo'shiqlari.-T: G'.G'ulom nomidagi badiiy adabiyot nashriyoti, 1967

4. O'zbek ismlari ma'nosi. Begmatov E.A."O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2007
5. Поэтические символы в узбекских народных лирических песнях. Turdimov Sh. Diss., kand, filol., nauk. – T : 1987
6. Qur'oni karim. Alouddin Mansur. – T: Sharq, 1992
7. 7. Adabiyot (10-sinf uchun darslik) Toshkent "O'qituvchi", 2014

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/5 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).